

Idrottens samhällsnytta

En vetenskaplig översikt av idrottsrörelsens
mervärden för individ och samhälle

Idrottens samhällsnytta

Svensk idrott är en viktig och positiv kraft i samhället. Med 3,2 miljoner medlemmar i 20 000 ideella föreningar och 650 000 ledare, skapar idrottsrörelsen en rad positiva bieffekter som vi kallar samhällsnytta. Idrottens drivkraft är glädjen och gemenskapen i gruppen eller laget, utmaningen och nerven i tävlingen, känslan att spränga sina gränser och det välmående som infinner sig efter ett träningspass.

Då idrottens samhällsnytta spänner över många områden, allt från hälsoekonomi och självkänsla till besöksnäring och integration, är det en grannliga uppgift att sammanställa en heltäckande kartläggning. Därför har RF låtit 16 forskare i 13 översikter gå igenom den befintliga forskningen över idrottens samhällsnytta. Detta är alltså en av de 13 översikterna. I sammanställningen över samtliga kapitel hittar du alla områden som har genomlysts.

Forskarna Paul Sjöblom och Johan Faskunger har varit redaktörer för rapporten. De har även bidragit med en översikt själva.

Alla översikter i rapporten är intressant för idrottsrörelsen, men jag tror att även forskare, politiker och tjänstemän, näringslivsföreträdare, journalister och en allmänhet som är intresserade av idrottens och idrottsrörelsens nytta för individ och samhälle, kan finna den läsvärd. Så läs gärna de andra översikterna.

Kombinationen av ett starkt egenvärde och stor samhällsnytta inom många områden gör idrottsrörelsen till en viktig del av det svenska samhället. Vi vill möta gemensamma samhällsutmaningar och vi kan bidra till att skapa en gemenskap och framtidstro i samhällets alla delar.

Vi gör Sverige starkare.

Stefan Bergh

Generalsekreterare Riksidrottsförbundet

FoU-rapport 2017:1

Du finner FoU-rapporter utgivna av Riksidrottsförbundet på: www.rf.se/forskning

Redaktörer: Johan Faskunger och Paul Sjöblom

Foto: Bildbyrå

Idrottsrörelsen och samhällsnyttan – fokus på etnisk mångfald och integration

Jesper Fundberg

En varelse vars aktiviteter har anknytning till andra lever i en social miljö. Vad han kan göra beror på de andras förväntningar, krav, samtycke och avståndstagande. En varelse som står i förbindelse med andra varelsor kan inte fullfölja sina egna aktiviteter utan att ta hänsyn till de andras. De betingar på ett ofrånkomligt sätt hans egna ansatser. När han rör sig sätter han de andra i rörelse och vice versa. (Dewey, 1916/2007, s. 4)

Inledning

Sommaren och hösten 2015 kom rekordmånga flyktingar till Sverige, under hela 2015 kom 163 000 med toppnoteringen på nästan 40 000 i oktober. Aldrig tidigare har Sverige tagit emot så många flyktingar under en månad. De flesta flyktingarna kom från krigshärjade Syrien, Afghanistan och Irak men också från andra länder i Mellanöstern och Afrika. Det stora antalet ensamkommande barn under året, drygt 35 000, uppmärksammandes på olika sätt. Hur skulle de tas emot i Sverige? Skolverksamheter runt om i landet fick plötsligt många nya elever och det krävdes bland annat en hel del organisatoriska och pedagogiska förändringar. Ganska snart riktades också mångas blickar mot vad idrottsrörelsen kunde tänkas göra för dessa barn och unga på deras fritid.

I början av 2016 meddelade idrottsministern Gabriel Wikström att regeringen satsar 64 miljoner extra till idrottsrörelsen med anledning av det ökade antalet barn och unga som kommit till landet. I september 2016 kunde man läsa på regeringens hemsida att: "Regeringen ger 34 miljoner kronor till idrottsatsningar på integration i utsatta områden och till etablering av asylsökande och nyanlända. Idrottsrörelsen har gjort väldigt mycket bra men har en fantastisk potential att göra mer, säger idrottsminister Gabriel Wikström" (Regeringen, 2016). Förhoppningar och förväntan, på vad idrottsrörelsen ska kunna åstadkomma i en situation med ett stort antal barn och unga som flytt från krig, svält och fattigdom, verkar stora. Det centrala begreppet som dessa förhoppningar och förväntan på idrottsrörelsen knyts till är: integration. Det är om dessa förhoppningar, om begreppet integration och om vad forskning kan bidra till när det gäller idrott som samhällsnytta, som denna översikt handlar om. I centrum står etnisk mångfald och integration, men utifrån ett bredare och längre perspektiv än situationen med det stora antalet flyktingar. Det är snarare den forskning som finns kring dessa frågor, från mitten av 1990-talet och fram till i dag, som fokuseras, och den etniska mångfald som finns i Sverige och i svensk idrottsrörelse. Det handlar med andra ord om vad som sker i möten mellan etniska grupper (majoriteten och minoriteter) när det gäller idrott.

Har idrotten någon samhällsnytta? Det är en fråga som ställts utifrån en sammanställning av detta breda forskningsfält kring etnisk mångfald, integration och idrott. Svaret är kanske omöjligt att besvara med annat än att definiera och begränsa definitionen av samhällsnytta. En annan relevant fråga utifrån samhällsnytta är ju givetvis hur många som deltar i idrotten, och hur människor upplever sitt deltagande i idrotten. Är det meningsfullt? Har de kul? Känner de gemenskap? En tredje ingång är de effekter som deltagande i idrotten kan tänkas bidra till. När det gäller idrott brukar det bland annat ställas följande frågor: Bidrar aktiviteten till ett (livslångt) hälsosamt liv? Skapar idrotten nya kontakter in i ett samhälle i övrigt? En mer specifik fråga om etnisk mångfald skulle också kunna vara den om språkinläring.

Inledningsvis ges en översiktlig bild av vilka teman som beforskats när det gäller etnisk mångfald, integration och idrott. Sedan görs en analys om hur dessa teman kan förstås utifrån ovan ställda frågor om samhällsnytta. Avslutningsvis förs ett resonemang om begreppet integration: Vad menas med det? Vad är det som ska ske? Och med vem? Det är ett viktigt resonemang som bör föras då begreppet återkommer i både forskning och samhällsdebatt, inte minst kring idrott, utan att särskilt noggrant förklaras och definieras. Problemet som uppstår då är att det är svårt att förstå vad som ska ske. Vad vill ministern ska ske inom idrotten när det anslås en stor summa pengar till integration? Om det är oklart är det svårt att genomföra och svårt att värdera. Vilket problem är det integration ska lösa? I ett försök att förtydliga och underlätta för praktik och avstämning, ges därför förslag på hur man kan tänka och agera kring integration.

Etnisk mångfald, integration och idrott – ett forskningsfält som växer

I början av 2000-talet genomförde Riksidrottsförbundet (RF) en statistisk undersökning med hjälp av Statistiska centralbyrån (SCB) för att se hur den etniska mångfalden såg ut inom barn- och ungdomsidrotten i Sverige med avseende på andel som idrottar (Norberg, 2002). En uppföljande statistisk undersökning genomfördes år 2010

(Norberg, 2011). I en rapport skriven för RF konstaterar Norberg (2002) att det fanns fyra studier om etnisk mångfald, integration och idrott: Carlsson (2001), Fundberg (1996a, 2000), och Nilsson (1998). Drygt 15 år senare tycks det finnas mellan 10 och 15 forskare som ägnat sig åt ämnet och tillsammans har de publicerat cirka 50 texter i form av böcker, artiklar och rapporter. Även om fältet fortfarande bör betraktas som kunskapsmässigt relativt begränsat, har det skett en kraftig ökning. I en annan undersökning som initierades av Ungdomsstyrelsen finns etnicitet med som en variabel (Trondman, 2005) och i *Föreningsfostran och tävlingsfostran* (Idrottsstödsutredningen, 2008) ägnas ett avsnitt åt integration och etnisk mångfald. Inom ramen för den idrottspolitiska maktutredningen 2004 handlar en rapport om föreningsliv och etnisk mångfald (Bengtsson, 2004) och ett specifikt bidrag om idrott (Fundberg, 2004). År 2011 gav Centrum för idrottsforskning (CIF) ut den första rapporten i en årligen kommande serie uppföljningar av statens stöd till idrotten (Norberg, 2011). Där granskas deltagande bland barn och unga i idrotten, varvid etnicitet finns med som en variabel (och återkommer varje år).

De politiska satsningar som skett sedan 2006, Handslaget och sedermera Idrottslyftet, har resulterat i flera olika undersökningar om hur idrotten når, behåller och utvecklas med fokus på etnisk mångfald och integration. Det har även gjorts en del forskningssammanställningar kring just etnisk mångfald och integration (se t.ex. Centrum för idrottsforskning, 2012; Norberg, 2004, 2011). Intresset och kunskapen om etnisk mångfald, integration och idrott har ökat, särskilt under 2000-talet (skälen kan vara flera och att spekulera i dem kräver en översikt i sig). Samtidigt kan man konstatera att det är relativt få granskade artiklar och avhandlingar som problematiserar etnisk mångfald och idrott i Sverige (Fundberg, 2003a; Larsson, 2008; Tolvhed, 2008). Mycket av det som skrivits i ämnet är som sagt rapporter, sammanställningar och utvärderingar. Kanske kan det tyda på att det politiska intresset är större än det vetenskapliga kring idrott, etnisk mångfald och integration. Eller så har det växande fältet idrottsvetenskap lämnat frågor om etnisk mångfald, rasism och integration till annan forskning. Därmed inte alls menat att förringa det intresse som faktiskt finns bland enskilda forskare kring dessa frågor.

Vilka problembilder finns då i forskningen kring integration och etnisk mångfald? Nya ord och begrepp förekommer i forskningen: svenskar och invandrare, utländsk bakgrund och migrationsbakgrund, nya svenskar och utrikesfödda, majoriteten och minoriteter. Men den viktiga skiljelinjen tycks alltjämt vara densamma oavsett benämning: migrationsbakgrund uppfattas som viktig och avgörande. Däremot tycks forskningen sällan göra skillnad på varifrån människor kommer, hur lång tid som har gått sedan de migrerade, eller ålder då de migrerade. I viss mening upprätthåller en stor del av forskningen den problematiska uppdelningen mellan "svenskar och "invandrare", bara med skiftande benämningar.

Andel som deltar

För att undersöka hur stor andel av en viss kategori människor som deltar i idrott, jämfört med andra, krävs att det förs statistik. Detta sker bristfälligt vad gäller etnicitet och idrott. För det första har det varit en ständig källa för diskussioner kring hur och om etnicitet ska användas som statistisk variabel. Ska befolkningen över huvud taget kategoriseras efter etnisk härkomst eller hur människor rasifieras? Det som kan undersökas med sådan statistik är diskriminering och förekomsten av rasism. Problemen som samtidigt riskerar uppstå är de upp- och tudelningar som kategoriseringar

för med sig i frågor om identitet och kultur: vi "är" si och de "är" så. Den vanliga, historiskt och socialt skapade, uppdelningen i Sverige: "svenskar och invandrare" medför en mängd problem. För det första gäller det vem som räknas som invandrare (och för den delen som svensk) och hur det ska definieras. För det andra är uppdelningen grov och blir inte särskilt användbar för att göra analyser. Bland kategorin invandrare hamnar barn med en dansk förälder tillsammans med ensamkommande flyktingbarn från Afghanistan, som ett exempel. Likaså döljer enbart fokus på etnicitet andra maktdimensioner som till exempel klass, kön, ålder och religion.

I Sverige finns ingen tradition att föra statistik kring vad olika etniska grupper gör eller deltar i generellt. I de årliga uppföljningar som görs av CIF hämtas statistik från SCB för att redovisa andelen svenskar och invandrare i idrotten. I samtal med Norberg, som ansvarar för rapporterna, menar han att det underlag som SCB hjälper till att ta fram är undermåligt och att det mest bör ses som tendenser. Det finns helt enkelt inget bra underlag för att beskriva andel deltagande utifrån etnicitet, och än mindre att beskriva andel utifrån olika etniska grupper och deltagande i idrott. Vid en översiktlig läsning är det uppenbart att mycket statistik återrapporteras från en text till en annan, trots att underlaget är svagt. Sanningar, som att barn och unga med utländsk bakgrund deltar i hög grad inom idrotten, vilar alltså på en skör vetenskaplig tråd.

Det som redovisas i rapporter från CIF pekar på att pojkar med utländsk bakgrund deltar i samma utsträckning som pojkar och flickor med svensk bakgrund, men att flickor med utländsk bakgrund deltar i idrotten i lägre grad jämfört med svenska flickor och pojkar. Det pekar också på att detta mönster inte förändrats över tid. Men siffrorna är således osäkra. Vidare finns undersökningar som pekar på att andelen med utländsk bakgrund sjunker i övergången från breddidrott till elitidrott, men att det varierar mycket från idrott till idrott (Fundberg & Lagergren, 2009). Basket verkar vara en idrott där en relativt stor andel flickor med utländsk bakgrund också finns inom eliten, medan motsvarande för pojkar är boxning och fotboll. Här finns också tendenser till att vissa idrotter har en stor andel unga med utländsk bakgrund medan andra idrotter har en försvinnande liten andel. Mönster och orsaker till detta har också undersökts och pekar på att svaren i lika grad bör sökas inom föreningars struktur, bemötande och ansträngningar som inom traditioner, intressen och livsstilar bland invandrargrupperna (Blomdahl, 2006).

De undersökningar som gjorts kring andel har framför allt fokuserat på deltagande i idrott, men det finns även några undersökningar om att leda, organisera och styra idrott. Mönstret som kan ses i dessa undersökningar är att andelen med utländsk bakgrund sjunker kraftigt ju "högre" upp i idrottens hierarkier man fokuserar. Andelen tränare med utländsk bakgrund är betydligt lägre än bland övriga och det visar sig att flickor med utländsk bakgrund i betydligt lägre grad (än andra unga) tillfrågas om att bli ledare/tränare (Peterson, 2000).

Att vara född utanför Sveriges gränser och sitta i en idrotts nationella förbundsstyrelse är ytterst ovanligt. Är du dessutom kvinna med utländsk bakgrund är sannolikheten att vara förtroendevald närapå osannolik.

Statistik om deltagande är alltså bristfällig vilket gör att analyser och undersökningar inte kan genomföras på ett tillfredsställande sätt. Det finns dock en tendens att deltagande i idrott är lika populärt bland unga med utländsk bakgrund som bland andra, men att flickor med utländsk bakgrund deltar i något lägre grad. Andelen utländsk bakgrund minskar i övergången från bredd till elit (stora variationer mellan idrotter)

och andelen utländsk bakgrund minskar om man jämför att delta i idrott med att leda och styra idrott. I det senare är andelen med utländsk bakgrund cirka 10 procent i undersökningar om styrelsesammansättning på nationell specialförbunds nivå (Fundberg, 2007).

Upplevelse av att delta i idrott

Den stora andelen undersökningar inom forskningsfältet är kvalitativa. Grovt sett kan dessa delas in i tre teman: (1) barn och ungas röster om att idrotta, (2) ledare och företrädares röster om att arbeta i en mångkulturell föreningsidrott och (3) kritiska perspektiv på hur norm och avvikelse görs. Det är givetvis inte alltid vattentäta skott mellan dessa teman.

Barn och ungas röster om att idrotta

Det största temat av de kvalitativa undersökningarna är den som rör barns och ungas erfarenheter, upplevelser och tankar kring att idrotta. Det rör flyktningbarns tankar och upplevelser av att (eventuellt) träda in i svensk idrottsrörelse (Carlsson, 2007; Fundberg, 2003b; Hertting & Karlefors 2012), ungas känsla av delaktighet (Fundberg, 2004; Lundvall, 2007), muslimska flickors erfarenheter av möjligheter och hinder (Lundvall, 2011), erfarenheter av rasism (Catomeris, 2004; Fundberg, 1996c), ambitionen att elitidrotta (Peterson, 2000; Fundberg & Lagergren, 2010). Mönstret från ovan nämnda undersökningar är långt ifrån entydigt. Tydligt är dock att idrottens plats, funktion och mening är kulturellt, historiskt och socialt präglad. Vidare är erfarenheter bland unga inom idrotten varierad, allt från glädje och gemenskap till utanförskap, rasism och förundran. Det som lyfts fram som hinder för deltagande i idrotten kan vara allt från hemförhållanden till bemötande bland ledare.

Ledare och företrädares röster om att arbeta i en mångkulturell föreningsidrott

När det gäller tränares, ledare och andra företrädares tankar om att arbeta med frågor som rör etnisk mångfald och integration så är flertalet undersökningar sprungna ur olika projekt, inte minst Handslaget och Idrottslyftet. Det finns också undersökningar om hur ledare tolkar etnisk mångfald (eller brist på sådan) i elitidrotten (Fundberg & Lagergren, 2010), idrott- och projektledares idéer och strategier att locka fler unga till idrotten (och behålla dem, se t.ex. Fundberg & Pripp, 2007; Fundberg & Lagergren, 2010; Lundvall, 2005, 2007; Hertting & Karlefors, 2012; Hedenborg [opublicerad]). Gemensamt i flera undersökningar är att ledare ofta pekar ut ungdomars hemförhållande eller föräldrars uppväxt som orsaker till hur unga kommer in i och stannar kvar i idrotten. Sällan reflekterar ledare över sin egen roll, eller andra villkor inom den rådande föreningsidrotten i Sverige, som orsaker till att unga med utländsk bakgrund lockas, trivs, stannar kvar eller lämnar, vantrivs och håller sig ifrån idrott.

Kritiska perspektiv på hur norm och avvikelse görs

Det tredje temat, kritiska perspektiv på hur norm och avvikelse görs, har behandlat hur begrepp och termer som "invandrare" och "invandrartjej" skapas och vilka effekter de får (Fundberg, 2000, 2009), hur integration kan tolkas (Fundberg & Lagergren, 2010; Fundberg, 2004) och hur "svenskhets" skapas utifrån etnisk mångfald inom idrotten (Fundberg, 2000).

Idrotten är komplex

Det är en fascinerande läsning att ta del av så många och så varierande röster, tankar och upplevelser av föreningsidrott. Ett tydligt mönster är att variationen är stor kring vad man upplever. Det finns inte *ett* sätt att erfara idrott i Sverige utifrån att man har utländsk bakgrund. En ung flicka från Somalia hade ingen erfarenhet av idrott när hon kom till Sverige, en pojke från Zambia älskar att göra mål, en tonårstjej från Afghanistan tycker att det är tjejkoolt att spela basket och en tonårspojke från Irak vill delta i VM – för Brasilien – (“om det går”). De berättar om idrotten som det enda tillfälle då deras bakgrund och hudfärg inte spelar någon roll och de berättar om idrotten som det tillfälle då rasism uttrycks helt öppet och hotfullt. Några hade inga eller få erfarenheter av att idrotta när de kom till Sverige och andra ser idrotten som “sin grej” och framtiden.

Det finns några aspekter som ska lyftas fram särskilt utifrån frågor om samhällsnytta, etnisk mångfald och integration. Idrotten lockar många unga med utländsk bakgrund och många med utländsk bakgrund uttrycker att de har väldigt kul i idrotten (precis som övriga barn och unga). Vidare tycks deltagande i idrotten ge upplevelse av gemenskap och meningsfull fritid för ett stort antal. Det gäller barn och unga som är födda i eller utanför Sverige, och barn och unga med föräldrar födda i eller utanför Sverige. Men idrotten uppfattas inte alltid, och det gäller såväl majoriteten som minoriteter, som given, begriplig och välkomnande. För barn och unga med utländsk bakgrund finns erfarenheter av rasism, vardagsrasism och exkludering inom idrotten. Det kan uttryckas som att idrotten är svår att förstå sig på, uppfattas som något helt nytt och att de som redan är en del av den stänger ute dem som vill in. Ibland kan till och med en och samma person uppleva både gemenskap och utanförskap. På så sätt erfars idrotten som mycket komplex.

Vill alla vara med?

Idrottsrörelsen kan också vändas ryggen av unga med utländsk bakgrund. Detta sätter fingret på en föreställning som tycks vara stark inom svensk idrott: att (nästan) alla vill vara med. Det tycks finnas andra uppfattningar, än denna norm, bland några barn och unga. De vill inte vara en del av idrotten eftersom det även där finns selektion, uppdelning, rasism, sexism och andra aspekter som de inte vill ta del av eller uppleva. Unga med utländsk bakgrund kan känna av och reflektera kring idrottens (etniskt) exkluderande sidor som få andra (Fundberg & Pripp, 2007). I undersökningar som tar upp frågor som att känna sig ifrågasatt, få blickar på sig, mötas av gester, kommentarer och tystnad, visar det sig att minoriteter är betydligt mer sensitiva för detta, i jämförelse med majoriteten (Motsieloa, 2003; King, 2004). För att förstå sig på hur rasism och exkludering tar sig för uttryck kan det vara klokt att lyssna till dem som oftare än andra erfar detta.

Sammantaget är det viktigt, utifrån forskning, att skilja på aspekterna “vill”, “får” och “kan” delta i idrotten. Att inte vilja delta, betyder inte att man inte får. Upplevelsen av att inte kunna, handlar inte om att vilja eller få. Statistik säger något om hur många, om andel, men det säger inget om hur siffror ska eller kan tolkas. Intressant nog tycks deltagande tolkas olika beroende på om det idrottande barnet tillhör majoriteten eller en minoritet. Exempelvis brukar flickors i allmänhet låga deltagande i en verksamhet tolkas utifrån feministiska perspektiv: grabbig jargong, få kvinnliga förebilder etcetera. Detta till skillnad mot när frånvaro av deltagande i idrott bland

”flickor med utländsk bakgrund” ska tolkas; då används ofta andra perspektiv och benämningar: hemförhållanden, styrande fäder, traditioner och kultur (Fundberg & Lagergren 2009).

Föreningsidrottens företrädare

Precis som bland barn och unga finns en mängd olika erfarenheter bland ledare, tränare, klubbchefer, projektledare kring vad etnisk mångfald och integration handlar om. Det tycks finnas en outtalad bild att de ledare som ingår i undersökningarna är en del av majoritetssamhället – utifrån vilka frågor som ställs och hur resultat presenteras. Några undersökningar stödjer att det också är en lägre grad av ledarna som har utländsk bakgrund (Norberg 2004).

Som tidigare nämnts är det många projekt som går ut på att locka till sig barn och unga till verksamheten och behålla dem. Här kan man urskilja ett mönster: barn och unga med utländsk bakgrund beskrivs ofta av idrottens företrädare som ”de andra”, ”de som ska lockas”, och att ”de har andra traditioner, en annan kultur och andra normer”. Eventuella problem med deltagande och motsatt (konfliktfylld) förståelse kring idrottens mening förläggs ofta till barnen, ungdomarna, deras föräldrar och deras bakgrund. Kanske är det något som ligger nära till hands för projektformen, att hitta ett problem (frånvaro, exkludering) och därefter utse någon (de med utländsk bakgrund) som ska förändras. Detta förhållningssätt tenderar att reproducera ett ”vidom” med tydlig makthierarki till fördel för ”vi”. Det tycks på motsatt sätt finnas två slags förhållningssätt och praktiker bland föreningsföreträdare som däremot verkar upplösa denna dikotomisering: (1) När den grupp man vill arbeta *för/åt* i stället är en del av processen till förändring – man arbetar *med/tillsammans* och formulerar problem, lösningar och strategier. (2) När man gör som ”vanligt”, det vill säga gör idrottsverksamhet som man brukar, oavsett vilka som ska lockas eller behållas. Det senare förhållningssättet sätter verksamheten, själva motorn och energi för idrotten i centrum: aktiviteten. Eventuella problem löses då med frågor om *resurser* till verksamheten snarare än *rättigheter* för olika individer eller grupper. Ekholm (2016) resonerar om detta i sin avhandling om idrotten som lösning på sociala problem där integration är ett exempel, och menar att det finns en uppenbar risk att individualisera problem som ska lösas med hjälp av (eller inom ramen för) idrotten, och underminerar tanken om välfärdspolitik som kommer hela idrottsrörelsen till gagn i form av reformer och resurser.

Kritiska perspektiv

Hur görs idrott när begrepp som ”invandrare”, ”integration”, ”etnisk mångfald” används i tal och praktik? Kritiska perspektiv på idrott och etnisk mångfald skiljer sig en del från deskriptiv forskning där begrepp som invandrare och integration är oproblematiserat och där ett tydligt maktperspektiv saknas. I den kritiska forskningen är det de grundläggande tankarna, begreppen och villkoren som undersöks. Varför talas det om idrott och integration, hur ”görs” invandrare i svensk idrott?

En aspekt av att inta ett kritiskt perspektiv är hur idrott (så som den ser ut, organiseras och utvecklas) i Sverige inte är något givet, universellt eller självklart. Den typen av forskning pekar på hur idrott i Sverige skapats historiskt och socialt och vilka normer som idrottsrörelsen utgår ifrån. Undersökningar visar hur det snarare är barn

som inte idrottar som får förklara sig, att det förväntas ett stort föräldraengagemang när barn idrottar och att föreningsformen för idrottande tas för given.

Etnisk mångfald tydliggör normer i svensk idrott genom att ställa frågor om hur normalitet och avvikelser görs. Den kritiska analysen riktar blicken bort från avvikelser/avvikaren och fokuserar normen. Utifrån beskrivningar av avvikelser så "sägs" något om normen. Till exempel finns det många utsagor om den så kallade "invandrarflickan" i idrottsrörelsen. Kritisk analys använder de utsagorna och ställer frågor om vad de säger om det som uppfattas som givet, självklart och "naturligt". Invandrarflickan beskrivs ofta som muslim, att föräldrar stoppar henne från att idrotta, att hon bär hijab (slöja) vilket hindrar henne från att utöva viss idrott och att hon är kontrollerad utifrån föreställningar om sexualitet (oskuldstema, inte visa hud offentligt). Den finns med andra ord en stark/tung berättelse om dessa flickor. Maktanalysen kring detta innebär att ställa frågor om hur normer skapas utifrån vad som inte sägs. I detta fall att religion "inte är viktigt" eller "ointressant", att föräldrar ska stödja och engagera sig i barn idrottande, att individualitet råder som norm (Fundberg 2001).

I en rapport om ridsport ställer Hedenborg (opublicerad) frågor om vad nya deltagare förväntas *få* när de kommer till ridsporten, vilket också säger en del om föreställningar om vad de saknar. I ridsportens olika projekt handlar det om föreställningar om att "de andra" (oklart vilka de är) har få vänner och kontakter, att de inte är vana vid djur och natur och att de är i stort behov av fritidsaktiviteter. Den typen av frågor och kunskapsfokus blir viktigt, inte minst vid läsning av föreställningar och tolkningar om minoriteter. Den före detta Riksidrottsförbundschefen, Erik Strand, uttalar sig om idrott och integration i Dagens Nyheter, och förklarar varför fotboll är populärt bland pojkar med utländsk bakgrund: "identifikationen med Zlatan är stark och fotboll är lättillgängligt" (Ahlin, 2011). Vidare uttalar sig Strand om varför innebandy är mindre populärt bland pojkar med utländsk bakgrund och menar att tradition har stor betydelse och att föräldrar byter kanal om innebandy visas på tv. Avslutningsvis menar han att: "Integrationsfrågorna har slagit väl ut inom idrotten. Man funderar inte så mycket på vad vänsterbacken har för religiös bakgrund" (Ahlin, 2011).

Varifrån kommer dessa tolkningar? Vilken kunskap bygger de på? Stereotypa bilder och samband presenteras utan någon som helst grund i befintlig forskning. Och vad menas egentligen med att integrationsfrågan "har slagit väl ut inom idrotten"? Ett tydligt mönster i den forskning som handlar om integration, är att begrepp sällan definieras. Vad ska ske? Med vem? Ska någon/något förändras? Och vilket är problemet som ska lösas? Jag uppfattar att tanken om vad integration innebär ofta är otydlig – ibland till och med helt oreflekterad både bland de undersökta men också bland forskare. Det kritiska perspektivet kan säkert ses som besvärligt och komplicerat då det ställer frågor om varför, och inte nöjer sig med vad, hur och när. Samtidigt visar sig det kritiska perspektivet bidra med viktiga frågor som ställer grundläggande frågor om villkor, normer och resurser. Därför finns det skäl att ytterligare uppehålla sig kring detta begrepp.

Vilket problem ska integration lösa?

Inledningsvis beskrevs de politiska förhoppningarna kring idrotten utifrån att många flyktingbarn kommit till Sverige de senaste två åren. Vad är det politiken hoppas på? På regeringens hemsida står bland annat att:

Regeringen anser att det är särskilt viktigt att ge goda förutsättningar för nyanlända att bli delaktiga i det svenska samhället. Idrottsrörelsen erbjuder mötesplatser för alla och är därigenom en arena för integration. Regeringen ger därför 64 miljoner kronor årligen som stöd till idrottsrörelsens arbete med nyanlända i Sverige. (Regeringen, 2016-09-12)

Vidare kan man se på en film på samma sida och lyssna till uttryck som "öppna dörrar, lära sig språk, regler, komma in i samhället, nya kontakter, fot in i" (Regeringen, 2016-09-12). Det tycks mest handla om de nyanlända och vad som ska ske med dem, men även majoriteten beskrivs inom ramen för integration, att de kan lära sig av de nyanlända, stärka ledarskapet och så vidare. Det beskrivs också hur idrotten uppfattas som en relativ enkel verksamhet och att man genom att följa några enkla regler kan ha kul och göra något tillsammans. I en mening kanske det är tydligt vad politiken hoppas på ska ske: nyanlända deltar i olika idrottsaktiviteter tillsammans med barn och unga från Sverige och har kul.

Idrotten presenteras som lösning. Och vilket problem tonar då fram? Om man ser till resonemanget om varför idrott presenteras som en lämplig lösning kring integration så tonar en intressant problembild fram. Idrott beskrivs som enkelt och utan krav på språkkunskaper – man gör något med kroppen och det kan alla delta i, låter det ofta. Lite tillspetsat blir en bild av problemet: att nyanlända barn och unga har svårt att delta i sammansatta och intellektuellt krävande verksamhet och att de har tråkigt? Idrotten är lösningen. Kanske är det skola, sociala myndigheter och ett segregerat boende som outtalat är hotet, inte orimligt – men som sagt outtalat. Över huvud taget tycks integration benämnas som det som alla vet vad det handlar om och därför inte behöver förklaras. Men det är då det blir otydligt och svårt.

Vad menas med att idrotten (kanske) öppnar dörrar? Öppnar dörrar till vad? Vad innebär det att komma in i (få in en fot i) samhället? Och lär sig barn och unga språk i idrott – vilket språk i så fall?

Ofta förekommer orden "bör", "hoppas", "borde" i samband med integration då undersökningar presenteras. Beror denna vaghet på att integration inte definieras tillräckligt tydligt och därmed inte kan undersökas? En jämförelse: när idrottsrörelsen undersöks bortom etnicitet formuleras målen för barnidrott på ett tydligare sätt: bland annat ska verksamheten bedrivas utifrån ett barnrättsperspektiv, det ska erbjudas allsidig träning, verksamheten ska stödja ett livslångt intresse för motion och hälsa och bedrivas utifrån individuella förutsättningar och intresse (Riksidrottsförbundet 2017-02-26). Ett tydligare problem och enklare att undersöka.

Med andra ord: begreppet integration riskerar bli ett tomt begrepp som gör det svårt eller omöjligt att undersöka så länge det inte tydligt definieras. Ett tecken på vad den risken får för effekter är att det finns, trots att kunskapsområdet kring etnisk mångfald, integration och idrott är begränsat, många *sammanställningar* och översikter – under de senaste femton åren minst fyra forskningsöversikter. Denna översikt är den senaste i raden. Det har inte skett så mycket under dessa år; frågeställning har inte förändrats över tid och väldigt många resultat pekar på ungefär samma resultat som tidigare. I vissa fall är det intressant att trender håller i sig. Men frågan är om någon läser översikterna och varför det efterfrågas nya? Vi vet ju redan en massa: Barn och unga som kommit till Sverige nyligen eller för ett tag sedan gillar idrott och deltar i den, även om variationen mellan idrotter är enorm. Det finns en del normer kring hur

idrott organiseras och utövas som är kulturell knutna till landet Sverige med dess historia och samhälle. När idrotten fungerar som bäst i generell mening, när själva aktiviteten är i centrum och man har tillräckligt med resurser för det, så gynnar det alla barn och unga oavsett varifrån de kommer. Det finns inga studier som visar att idrotten leder till jobb eller nya vänner (även om det senare verkar rimligt åtminstone så länge man idrottar).

När idrotten fungerar som bäst i generell mening, när själva aktiviteten är i centrum och man har tillräckligt med resurser för det, så gynnar det alla barn och unga oavsett varifrån de kommer.

Samhällsnytta och integration

Är idrotten samhällsnyttig med avseende på etnisk mångfald och integration? Det vore enkelt att svara att det beror på, att det handlar om hur man definierar både samhällsnytta och integration. Det är problematiskt att "mäta" och uttala sig om detta och det är nödvändigt att föra mer precisa resonemang och vara tydlig med vad som avses. Med det sagt görs här ett försök att vara konstruktiv genom ett antal förslag på hur samhällsnytta och integration skulle kunna förstås och därmed också värderas.

I ett kvantitativt perspektiv uppfattas ofta en verksamhet som har ett stort antal deltagare som attraktiv och uppskattad. I det avseendet har några idrotter lyckats: många barn och unga med utländsk bakgrund lockas till idrotten och många tycker det är kul att idrotta. Andra idrotter har i stort sett misslyckats. Det finns inga undersökningar som tyder på att avhopp från idrotten på breddnivå är större bland barn och unga med utländsk bakgrund än bland andra. Flickor med utländsk bakgrund idrottar i något lägre grad än andra. Vi vet inte varför. Idrottens företrädare pekar på flickornas livssituation och i några undersökningar menar flickorna själva att de varken vill eller känner sig bekväma i idrotten. Men det är stora variationer mellan olika grupper av flickor och mellan olika idrotter. I övergången mellan bredd och elitidrott skiljer sig andelen unga med utländsk bakgrund stort mellan olika idrotter. Även här tycks kön spela roll, då flickornas deltagande sjunker jämfört med andra och också jämfört med deras andel på breddnivå. Idrotten fyller därmed delvis sin roll som samhällsnyttig avseende deltagande. Och det gäller framför allt bland aktiva. Där emot är andelen med utländsk bakgrund betydligt lägre på ledar- och förtroendevald nivå. Här har idrotten misslyckats.

Det finns inga undersökningar som tyder på att avhopp från idrotten på breddnivå är större bland barn och unga med utländsk bakgrund än bland andra.

Är idrotten enklare än andra verksamheter? Ja, några trösklar verkar vara lägre. Till exempel den viktiga, språket. Men det visar sig också att språk är en väsentlig aspekt av att klara av att idrotta. Till det kommer föreställningar kring kön, kropp, intimitet, prestation och vad som är kul. Idrott är inte mindre kulturellt präglad än andra verksamheter i samhället.

Är idrotten enklare än andra verksamheter? Ja, några trösklar verkar vara lägre. Till exempel den viktiga, språket.

Är deltagande i idrotten ett tecken på hög grad av integration – i idrotten, i samhället? Det går att se frågan ur ett bredare perspektiv än enbart idrotten och hävda att graden av minoriteter inom idrotten är ett tecken på att samhället i övrigt är främlingsfientligt, rasistiskt och exkluderande. Att idrott (och musik) är den arena som erbjuds när alla andra dörrar stängs är möjligen bra för idrotten, men sämre ur ett samhällsperspektiv. Tolkningen att den lägre graden av flickor är ett misslyckande bygger på två föreställningar. För det första att barn och unga vill (och bör) idrotta. Det är en stark föreställning i Sverige, inte minst i idrottsrörelsens egna led. Detta leder ofta till tanken att de som då inte finns inom idrotten är förhindrade (av något

eller någon utanför idrotten). Om det är så att flickor hindras, trots att de vill idrotta, bör man arbeta med detta problem. Men, för det andra, uttrycker flickor att de inte upplever sig välkomna eller bekväma inom idrotten. De väljer helt enkelt bort idrotten. Där har idrottsrörelsen en hemläxa att göra. Vad inom idrottens strukturer (t.ex. resurser, förebilder, bemötande, uppmärksamhet) kan förändras så att det blir större andel resurser till dessa flickors fördel? Inom idrotten finns både sexism, homofobi och rasism, visar undersökningar, och detta är inte positivt sett, varken ur ett samhällsnyttoperspektiv eller integrationsperspektiv. Flickorna kanske gör det som är bäst för dem – ställer sig utanför. Och den givna förändringen inom idrotten borde då vara att arbeta med manliga normer, innan man bjuder in flickorna igen.

I ett kvalitativt perspektiv kan resultaten tolkas på mer än ett sätt. Idrotten tycks i stort fylla den samhällsnyttiga uppgiften att vara en kul och meningsfull aktivitet för många barn och unga, oavsett bakgrund. Men bilden mörknar då idrotten också innebär, som tidigare nämnts, rasism och andra former av exkludering och diskriminering. Kunskapen om hur rasism uttrycks och uppfattas utvecklas betydligt inom idrottsrörelsen och inom forskningen om idrott. Ser rasismen inom idrotten annorlunda ut än i övrigt i samhället? Hur uppfattas rasism inom idrotten, i olika idrotter och bland olika grupper? Här finns en kunskapslucka att fylla. Essed (1991) använder begreppet vardagsrasism för att fånga upp subtila och ofta omedvetna former av exkludering på grund av etnicitet (varje dag i olika former och ofta utan att majoriteten märker det). Här kan barn och unga vara en resurs för att förstå vad vardagsrasismen handlar om. Genom att ställa frågor om hur de upplever sin idrott, gemenskap och konflikter, innanförskap och utanförskap, vilka blickar, gester, jargong, skämt, bilder, exempel och kommentarer de ser i sin idrottsvardag, kan idrottens företrädare öka förståelse av idrotten från ett annat perspektiv än det egna. Från ett forskningsperspektiv bör fler frågor ställas om rasism inom idrotten men också om rättvis resursfördelning: Vilka får tillgång till resurser och spelar etnicitet någon roll då? Idrotten verkar ha ett egenvärde och utifrån ett samhällsnyttoperspektiv är det dess styrka. Barn och unga verkar må bra i idrotten och därmed spelar idrotten en viktig roll som samhällsnytta, men det är i situationen, där och då – idrotten gör sitt så länge verksamheten är igång. Det finns undersökningar som visar att unga med utländsk bakgrund tillfrågas mer sällan än andra för ledaruppdrag, att de bemöts exkluderande och att tillgång till idrott är ojämlikt fördelad. Rasism och diskriminering inom idrotten är ett samhällsproblem.

Vad kan sägas om idrottens samhällsnytta utanför själva idrotten? Är det en väg in i, öppnar den dörrar, lär sig barn och unga språk? Det finns få studier som undersökt detta och sällan ställs den viktiga frågan om vistelsetiden i Sverige, som skulle kunna besvara frågan om integration. Många forskare uppehåller sig snarare vid föräldrars födelseland. Vidare borde fler frågor ställas om föräldrars socioekonomiska status då flera texter visar att deltagande i idrott ofta kräver föräldrars engagemang i form av skjutsande, sälja lotter, betala avgifter och utrustning och närhet till föreningsliv.

Många uttrycker förhoppningar om integration via idrotten, men få uttrycker vad integration handlar om. Hur kan man undersöka dessa aspekter? Kan retrospektiva (tillbakablickande) studier av människor med utländsk bakgrund och deras väg in i samhället vara en väg? Att ställa frågan om idrotten spelade en roll och i så fall vilken. Möjligen åläggs idrotten, eller tar på sig, ett större samhällsansvar än vad som är möjligt att axla. I några undersökningar tycks det som om många får nya vänner, lär sig nya saker, har kul och känner gemenskap (ett mått på integration?) så länge

man är med i idrotten – men att det inte leder vidare. Och borde det göra det? Det är möjligt att några år inom en idrottsförening kan öka graden av självförtroende och leda till ett utökat nätverk som därmed leder vidare in i samhället – men det finns inga studier om det.

Den största risken, vid sidan om otydlighet och avsaknad av definiering av problem, är att önsningar och förhoppningar om idrottens möjligheter och potential blir så starka att de framstår som verkliga. Idrottens absoluta styrka för att hantera mångfald borde trots allt vara att fokusera på aktiviteten och fördela de resurser man har så rättvist det går. I dag finns en del förändringar att göra på det området.

Referenser

- Ahlin, P. (2011). "Integration är lyckad i idrotten". Dagens Nyheter 2011-02-17
- Bengtsson, B. (red.) (2004). *Föreningsliv, makt och integration: rapport från integrationspolitiska maktutredningens forskningsprogram. Ds 2004:49*. Stockholm: Justitiedepartementet.
- Blomdahl, U. (2006). *Hur många motionerar/idrottar för lite och vilka är dom? En studie av den unga befolkningen i Stockholm, Haninge, Helsingborg, Jönköping och Lidingö*, s. 103–106. Stockholm: Idrottsförvaltningen Forskningsenheten.
- Carlsson, R. (2001). *Etnicitet och social mångfald – belastning eller tillgång inom barn- och ungdomsidrotten?* Stockholm: Idrottshögskolan.
- Carlsson, R. (2007). *Etnicitet och kulturell mångfald inom föreningsidrotten – en analys av hanteringsprocesser och projekt under Handslagetets första år*. Stockholm: Riksidrottsförbundet Handslaget 2007:3.
- Catomeris, C. (2004). *Det ohyggliga arvet. Sverige och främlingen genom tiderna*. Stockholm: Ordfront.
- Centrum för idrottsforskning (2012). *Vem platsar i laget? En antologi om idrott och etnisk mångfald, 2012: 3*. Stockholm: Centrum för idrottsforskning.
- Dewey, J. (1916/2007). *Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education*. New York: Macmillan.
- Ekholm, D. (2016). *Sport as a Means of Responding to Social Problems: Rationales of Government, Welfare and Social Change*. Linköping: Linköping Studies in Art and Science.
- Essed, P. (1991). *Understanding Everyday Racism. An Interdisciplinary Theory*. London: Sage.
- Fundberg, J. (1996a). *Möten på fotbollsplan. Om den mångkulturella idrotten*. Botkyrka: Mångkulturellt centrum.
- Fundberg, J. (1996b). En etnisk tackling? I K-O Arnstberg (red.), *Boja eller befrielse? Etnicitetsforskningens inriktning och konsekvenser*. Botkyrka: Mångkulturellt centrum.
- Fundberg, J. (2000). Invandrare och idrott. Om att skapa kategorier och normalitet. I B. G. Nilsson (red.), *Idrottens själ*. Stockholm: Nordiska museet, Fataburen 2000.
- Fundberg, J. (2003a). *Kom igen, gubbar! Om pojkfotboll och maskuliniteter*. Stockholm: Carlssons.
- Fundberg, J. (2003b). *Etnisk mångfald och integration – visar idrotten vägen?* Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Fundberg, J. (2004). Idrott och integration – pojkar och flickor berättas om sina erfarenheter inom fotboll och basket. I B. Bengtsson (red.), *Föreningsliv, makt och integration: rapport från integrationspolitiska maktutredningens forskningsprogram. Ds 2004:49*. Stockholm: Justitiedepartementet.
- Fundberg, J. (2007). Är de ideella ledarna de ideala? Om representation och etnisk mångfald inom idrottsrörelsen i Sverige. Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Fundberg, J. (2009). *Vilka är idrottens valda makthavare? Om rekrytering till styrelser inom svensk idrott*. Stockholm: Riksidrottsförbundet FoU-rapport 2009:6.
- Fundberg, J. 2012. En etnisk tackling mot ett kompakt försvar. En kunskapsöversikt om idrott och etnicitet. I *Vem platsar i laget? En antologi om idrott och etnisk mångfald*. Stockholm: Centrum för idrottsforskning 2012:3.
- Fundberg, J., & Lagergren, L. (2009). Integration i förening – kritiska reflektioner kring ett projekt. I *Educare 1: 2009*. Malmö högskola.

- Fundberg, J., & Lagergren, L. (2010). *Etnisk mångfald inom svensk elitidrott – om förändringar över tid och en nulägesanalys*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Fundberg, J., & Pripp, O. (2007). *Idrottens mittcirkel. Om mångfald och normalitet inom några Handslagsprojekt*. Stockholm: Riksidrottsförbundet Handslaget 2007:7.
- Hedenborg, S. & Hellborg, A-M. En ridsport för alla (opub.)
- Hertting, K., & Karlefors, I. (2012). *Idrott för alla. Ur nyanlända barns perspektiv*. Stockholm: *Svensk idrottsforskning 2012:1*.
- Idrottsstödsutredningen (2008). *Föreningsfostran och tävlingsfostran. En utvärdering av statens stöd till idrotten (SOU 2008:59)*. Stockholm.
- King, C. (2004). *Offside Racism. Playing the White Man*. London: Berg.
- Larsson, B. (2008). *Ungdomarna och idrotten: tonåringars idrottande i fyra skilda miljöer*. Stockholm: Stockholms universitet.
- Lundvall, S. (2005). "På vems villkor? – en pilotstudie om ungdomar från etniska minoritetsgrupper och deras syn på idrott, fysisk aktivitet och skolämnet idrott & hälsa". I K. Redelius & H. Larsson (red.), *Leve idrottspedagogiken! en vänbok tillägnad Lars-Magnus Engström*. Stockholm: HLS.
- Lundvall, S. (2007). *Handslagens Speciella insatser med inriktning mot mångfald och integration – en kvalitativ utvärdering*. Stockholm: Riksidrottsförbundet Handslaget 2007: 13.
- Lundvall, S. (2011). Möte mellan tillgänglighet och hinder. En explorativ studie om lokala idrottsföreningars arbete med mångfald och muslimska flickors tankar om sitt idrottsdeltagande. *SVEBIS årsbok*, s. 49–70.
- Motsieloa, V. (2003) "Det måste vara någonting annat": en studie om barns upplevelser av rasism i vardagen. Stockholm: Rädda Barnen.
- Nilsson, P. (1998). *Fritid i skilda världar. En undersökning om ungdomar och fritid i ett nationellt och kontextuellt perspektiv*. Stockholm: Ungdomsstyrelsens utredningar, 11.
- Norberg, J. (2002). *Idrott och integration – en statistisk undersökning*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Norberg, J. (2004). *Idrott och integration – en kunskapsöversikt*. Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Norberg, J. (2011). *Uppföljning av statens stöd till idrotten 2010*. Stockholm: Centrum för idrottsforskning 2011:1.
- Peterson, T. (2000). Idrotten som integrationsarena. I G. Rystad & S. Lundberg (red.), *Att möta främlingar*. Lund: Arkiv.
- Regeringen (2016). Satsningar på idrotten i höstbudgeten. Hämtad 2016-09-27 från <http://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2016/09/satsningar-pa-idrotten-i-hostbudgeten/>
- Riksidrottsförbundet (2016). *Idrotten vill. Verksamhetsidé och riktlinjer för idrottsrörelsen in i 2000-talet*. Stockholm.
- Riksidrottsförbundet (2017). Riktlinjer för barn- och ungdomsidrott. Hämtad 2017-02-26 från <http://www.svenskidrott.se/Barnochungdomsidrott/Riktlinjerforbarn-ochungdomsidrotten/>
- Tolvhed, H. (2008). *Nationen på spel. Kropp, rörelse och svenskhet i populärpressens representationer av olympiska spel 1948–1972*. Stockholm: h:ström Text & Kultur.
- Trondman, M. (2005). *Unga och föreningsidrotten. En studie om föreningsidrottens plats, betydelser och konsekvenser i ungas liv*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Riksidrottsförbundet

Idrottens Hus, Box 11016, 100 61 Stockholm | Tel: 08 - 699 60 00 | Fax 08 - 699 62 00
E-post: riksidrottsforbundet@rf.se | Hemsida: www.rf.se